

YUSUF AKÇURA

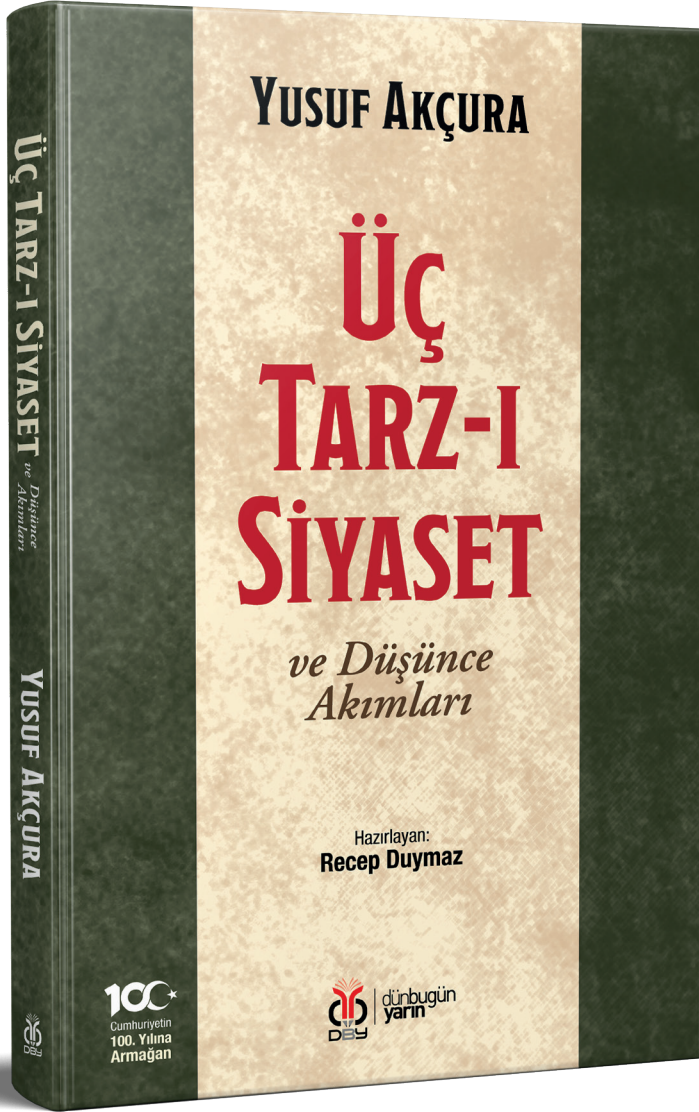
**ÜÇ
TARZ-I
SİYASET**

*ve Düşünce
Akımları*

Hazırlayan:
Recep Duymaz

100
Cumhuriyetin
100. Yılına
Armağan

 | **dünbugün
yarın**

Bu PDF dokümanı, kitabın bir kısmını içermektedir.
DBY okurları için özel olarak oluşturulmuştur.

“dün” den öğrendikleriyle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

“dün” den öğrendikleriyle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

© 2023, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™

DBY: 346
Siyaset: 15

ISBN 978-625-6769-36-6
Sertifika No: 52315

Birinci Baskı: Boğaziçi Yayınları, 1995
İkinci Baskı: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2004
Üçüncü Baskı: DBY Yayınları, İstanbul, 2023

Yazar: Yusuf Akçura

Hazırlayan: Recep Duymaz

Yayın Yönetmeni: İrfan Güngörür

Editör: Esat Can

Mizanpaj: DBY Ajans

Kapak: Sercan Arslan

Baskı/Cilt:
Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. A.Ş.
(Sertifika No: 46519)

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Yusuf Akçura

Üç Tarz-ı Siyaset ve Düşünce Akımları

Hazırlayan: Recep Duymaz (Prof. Dr.) Editör: Esat Can (Dr. Öğr. Üyesi)

İstanbul: DBY Yayınları, 2023.

241 s.; 13,5 x 21 cm __ (DBY Yayınları; No. 346) __ Dizin var

ISBN 978-625-6769-36-6

1- Siyaset 2- Siyaset Bilimi 3- Edebiyat Kuramları

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
Tel. - Faks: +90 212 526 98 06
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

İçindekiler

Önsöz	7
Giriş	11

BİRİNCİ BÖLÜM

Yusuf Akçura'nın Üç Tarz-ı Siyaset'ten Önceki Çalışmaları	25
I. Eski Şurâ-yı Ümmet'te Çıkan Makalelerimden	25
1. Çalışma Fikri	30
2. Milliyet Duygusunun Doğuşu ve Osmanlı Devletine Etkisi	35
3. Şark Meselesi	43
II. Osmanlı Saltanatı Kurumları Tarihine Dair Bir Deneme	51
1. İslâmiyet'e Bakışı	52
2. Türklerin Örf ve Âdetleri	54
3. İslâm Şeriati	57
4. Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılmasını Önlemenin Yolu	60

İKİNCİ BÖLÜM

Üç Tarz-ı Siyaset	65
I. Üç Tarz-ı Siyaset'in Tanıtılması	65
II. Üç Tarz-ı Siyaset'te Düşünce Akımları	67
1. Osmanlıcılık	67
2. İslâmcılık	73
3. Türkçülük	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Üç Tarz-ı Siyaset'in Devrinde Doğurduğu Tartışmalar.....	87
Ali KEMAL.....	88
Ahmet FERİT.....	93
Hüseyinzâde ALİ.....	97

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Metinler

I. Sadeleştirilmiş Metin	103
Üç Siyaset Tarzı.....	105
Cevabımız.....	127
Bir Mektup.....	137
Hususi Mektup Kafkasya'dan.....	151
A. Turanî İmzalı Mektuba Cevap.....	156
II. Orijinal Metin	159
Üç Tarz-ı Siyâset.....	161
Cevabımız.....	185
Bir Mektup.....	195
Mektûb-ı Husûsî Kafkasya'dan.....	210
A. Tûrânî İmzalı Mektuba Cevap.....	215
Sonuç	219
Resimler	225
Kaynaklar	233
Dizin	239

Önsöz

Türk düşünce, siyaset ve edebiyat tarihinde XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren büyük dalgalanma ve değişimler görülmeye başlar. Bunun sebebi Osmanlı Devleti'nin başta askerlik olmak üzere birçok alanda zayıflamasıdır. Bu zayıflamanın sonucu olarak devlet, sınırlarını koruyamayacak duruma düşmüştür. Kendi valisinin, Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın, ordusu karşısında bile tutunamayışı ve Kütahya'ya kadar geri çekilmek zorunda kalışı bunun en düşündürücü örneğidir.

Devletimizin bu zayıflama, dağılma, yıkılma ve Batı'ya muhtaç duruma düşmeye başlaması karşısında Türk aydınları düşünmeye ve bir çıkış yolu aramaya başlamışlardır. Bu arayışların temelinde önce yıkılışı durdurmak, sonra da devletimizi yeniden güçlü ve hâkim duruma getirmek arzusu vardır. Tanzimat devrinin ünlü düşünce adamları ve edebiyatçıları Cevdet Paşa, Ziya Paşa ve Namık Kemal ile başlayan bu arayışlar, git-tikçe yaygınlaştığı gibi, sonraki dönemlerde de derinleşerek devam etmiştir. Bu arayışların sonunda kurtarıcı olduklarına inanılan birçok fikirler ortaya atılmıştır. Bunlardan birbirine yakın olanları bir başlık altında toplayarak anlatmak âdet olmuştur. Batıcılık, Osmanlıcılık, İslâmcılık ve Türkçülük adını

verdiğimiz düşünce akımları işte bu arayışların sonunda ortaya çıkmış fikir hareketleridir. Bu düşünce akımları son çağ Türk siyaset ve edebiyat tarihini derinden etkilemiş, hattâ onları şekillendirmiştir. Nitekim edebiyat tarihimizde Millî edebiyat adıyla anılan dönemde vücuda getirilen edebiyat eserlerinin büyük bir bölümü, Türkçülük düşünce akımının savunduğu düşüncelerin edebiyat metinleri vasıtasıyla birer anlatımıdır. Yine Ahmet Mithat, Namık Kemal, Mizancı Murat, Yakup Kadri ve Peyami Safa'yı, bu düşünce akımlarından biri veya birkaçı ile irtibatlandırmadan incelemek ve edebiyat tarihimizde gerçek yerine oturtmak mümkün değildir.

Yusuf Akçura'nın *Üç Tarz-ı Siyaset*'i, bu düşünce akımlarından üç tanesini, bu kitapta ilk kez topluca tanıtan bir eserdir. Onun önemi ve şöhreti, Osmanlı Devleti'nin karşılaştığı problemlere ve yaşadığı sıkıntılara, tarihimizi ve toplum yapımızı gözönünde bulundurarak çözüm yolları araması, dolayısıyla yerli kalabilmiş olmasıdır. Bu eserde anlatılan düşünce akımları, zamanında doğru olarak anlaşılmalı, devletimizi idare edenlerce isabetli olanı seçilip dünyanın gidişine uygun olarak kararlı bir şekilde uygulanmış olsaydı, bugün Türkiye Cumhuriyeti Devleti, şüphesiz çok daha ileri bir noktada olurdu.

Edebiyat tarihimizi alâkadâr etmesinin yanında, son yıllarda bölgemizde ve dünyada meydana gelen değişmeler, *Üç Tarz-ı Siyaset*'i günümüz düşünce ve siyaset tarihinde yeniden gündeme getirmiştir. Günümüzde bazı dergi ve kitaplarda çeşitli düşünce akımları tartışılırken zaman zaman bu kitaptan söz edilmekte ve buna göndermeler yapılmaktadır. Bütün bunlar artık onun bir belge niteliği kazandığını göstermektedir.

Buna rağmen *Üç Tarz-ı Siyaset*'in, tenkitli orijinal metni, günümüz alfabetiyle henüz basılmamıştır. Prof. Dr. Enver Ziya Karal'ın hazırlayıp Türk Tarih Kurumu yayınları arasında çıkan *Üç Tarz-ı Siyaset*, onun sadeleştirilmiş şeklidir. Yine de bu çalışma,

Üç Tarz-ı Siyaset'in geniş bir okuyucu kitlesine yayılmasına ve ona karşı ilginin canlı tutulmasına şüphesiz yardımcı olmuştur.

Biz bu çalışmamızda Yusuf Akçura'nın *Üç Tarz-ı Siyaset*'i üzerinde odaklandık. Her şeyden önce ilmî çalışmalarda güvenle kullanılabilecek günümüz alfabetiyle hazırlanmış sahil bir metin vücuda getirmeye gayret ettik. Bu maksatla eserin 1327 tarihli İstanbul baskısını, Mısır'da çıkmış olan Türk gazetesindeki ilk neşri ile karşılaştırdık. Tespit ettiğimiz farklılıkları, ait oldukları sayfaların altında gösterdik. Aynı sayfada bulunan orijinal metnin dipnotlarına ait rakamları ise, karışıklığı önlemek için, yıldız işaretine dönüştürdük. Böylelikle *Üç Tarz-ı Siyaset*'in günümüz alfabetiyle sahil bir metnini vücuda getirdiğimizi düşünüyoruz.

Çalışmamızı Giriş'ten sonra dört bölüm halinde düzenledik.

I. Bölüm: *Üç Tarz-ı Siyaset*'in doğru olarak değerlendirilebilmesi için, Yusuf Akçura'nın, ondan önceki çalışmalarının gözönünde bulundurulması gerekir. Bu düşünceyle *Eski Şurâ'ya Ümmet'te Çıkan Makalelerinden* adlı kitabı ile Paris'te öğrenim gördüğü Siyasal Bilgiler Okulu'ndan mezun olabilmek için hazırlamış olduğu *Osmanlı Saltanatı Kurumları Tarihi Üzerine Bir Deneme* adlı bitirme ödevinin elde mevcut kısımlarını geniş bir incelemeye tabi tuttuk. Bunlarda çekirdek halindeki bazı düşüncelerin *Üç Tarz-ı Siyaset*'te geliştirildiklerini tespit ettik.

II. Bölüm: *Üç Tarz-ı Siyaset*'i ve burada anlatılan düşünce akımlarını değerlendirdik.

III. Bölüm: *Üç Tarz-ı Siyaset*'in Türk gazetesindeki neşri takip eden aylarda bu makale etrafında bir tartışma başlamıştır. Bu tartışmaya Ali Kemal, Ferit Tek ve Hüseyinzâde Ali katılmıştır. Hüseyinzâde Ali'nin yazısına, imzasız bir yazıyla cevap verilmiştir. Bu bölümde bu yazıların ele aldıkları düşünceler üzerinde durduk. Devamında vardığımız sonuçları yazdık.

IV. Bölüm: Metinler başlığını taşıyan bu bölümde çalışmamıza esas olan metinlerin önce sadeleştirilmiş, sonra da asıl/orijinal metinlerini verdik.

Devamında vardığımız sonuçları yazdık. Çalışmamızın sonuna Üç Tarz-ı Siyaset'in yukarıda ifade ettiğimiz yolla vücuda getirdiğimiz asıl/orijinal metni ile bunun etrafında doğan tartışmaya ait ilk yazıları ilâve ettik. Hüseyinzâde Ali'nin yazısı ile buna verilen cevabın tam metinlerini, günümüz alfabesiyle ilk defa burada neşrediyoruz. Ali Haydar Bayat'ın, *Hüseyinzâde Ali Bey* adlı kitabında (Atatürk kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 303, 304) neşredilen metinde eksiklikler vardır. Çalışmamızda, "millet" ve "milliyet" kavramlarını öne çıkarmak suretiyle Millî edebiyat hareketini besleyen kaynaklardan biri olan Üç Tarz-ı Siyaset'i, öncesi ve sonrasıyla geniş bir değerlendirmeye tabi tuttuk.

Bu çalışmanın kökü, Trakya Üniversitesi'ndeki birlikteliğimizde hocam Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu ile bitmek tükenmek bilmeyen sohbetlerimize kadar uzanır. Kendisini rahmetle anıyorum. Prof. Dr. Süreyya Beyzadeoğlu eski edebiyattan yaptığı katkılarla sohbetlerimize zenginlik kazandırıyor.

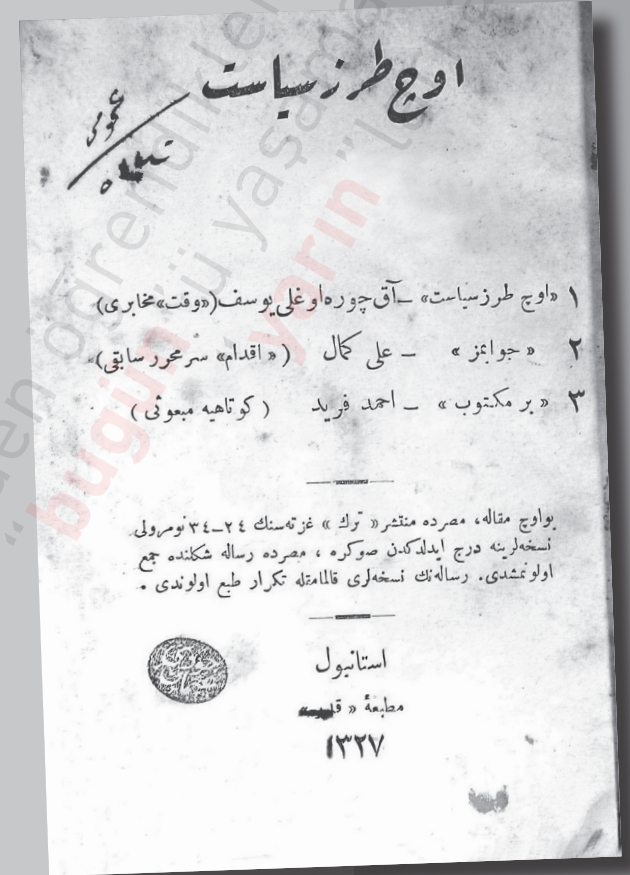
Prof. Dr. Bilge Ercilasun, dikkatimi Hüseyinzâde Ali'nin yazısına çekti. Prof. Dr. Necat Birinci çalışmam boyunca yol gösterici telkinlerde bulundu. Kendilerine teşekkürlerimi sunuyorum. Yrd. Doç. Dr. Esat Can'ın milliyetçilik ve Türkçülüğe dair düşüncelerinden yararlandım. Dr. Özcan Aygün ile Araştırma Görevlisi Yüksel Topaloğlu'na katkılarından dolayı teşekkürler ediyorum.

Recep Duymaz
Edirne, 10.10.2004

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM METİNLER

ÜÇ TARZ-I SİYASET

I. Sadeleştirilmiş Metin

Üç Siyaset Tarzı

Osmanlı memleketlerinde Batı'dan feyiz (alarak) kuvvet kazanmak ve ilerlemek arzuları uyanalı, belli başlı üç siyaset yolu tasavvur ve takip (ébaucher) edildi sanıyorum: Birincisi, Osmanlı Hükümeti'ne tâbi muhtelif milletleri temsil (ederek) ve birleştirerek bir Osmanlı milleti vücuda getirmek; ikincisi, Hilâfet hakkının Osmanlı Devleti hükümdarında olmasından faydalanarak bütün İslâmları adı geçen hükümetin idaresinde siyaset bakımından birleştirmek (Frenklerin Panislamisme) dedikleri; üçüncüsü, ırk üzerine dayanan siyasî bir Türk milliyeti teşkil etmek.

Bu yollardan ilk ikisinin, bir zamanlar Osmanlı Devleti'nin umumî siyasetinde mühim tesiri oldu; sonraki ise ancak bazı yazarların yazılarında görüldü.

1

Osmanlı Milleti vücuda getirmek arzusu, pek yüksek, bir hayalî gayeye, pek yüksek bir ümide doğru yücelmiyordu. Asıl maksadı, Osmanlı memleketindeki Müslüman olan ve Müslüman olmayan ahaliye aynı hakları vermek ve siyasî vazifeleri yüklemek; böylece aralarında tam eşitlik meydana getirmek, fikirleri ve dinlerince tam serbestlik vermek(ti); işte bu eşitlik ve serbestlik-

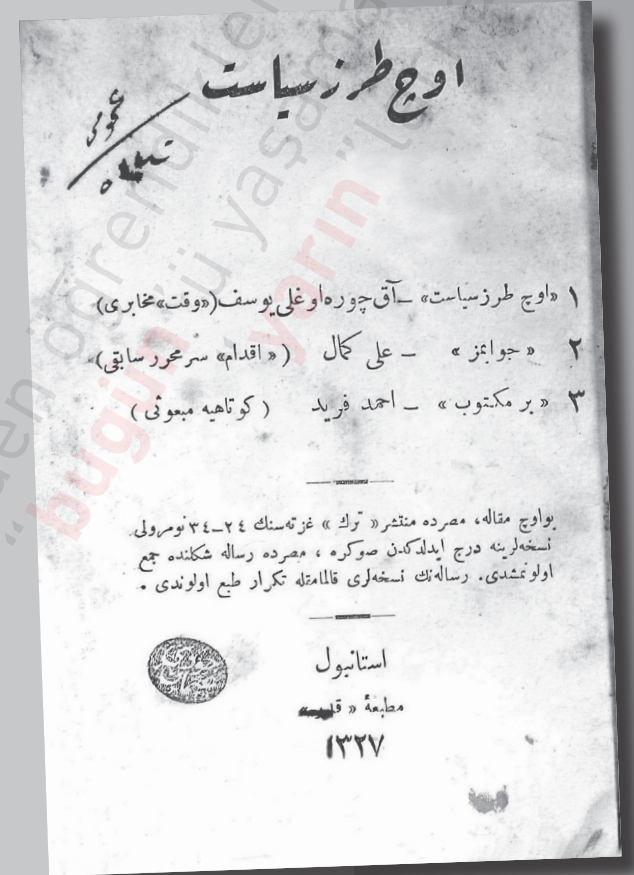
ten istifade ederek, söz konusu ahaliyi aralarındaki din ve soy ayrılıklarına rağmen birbirine karıştırmak ve benzeştirmek suretiyle Amerika Birleşik Hükümetleri'ndeki Amerikan milleti gibi müşterek vatanla birleşmiş yeni bir milliyet, Osmanlı milleti meydana çıkarmak(tı). Bütün bu müşkül işlerin sonucu olarak da, “Yüce Osmanlı” Devleti'ni görünürdeki asıl şekliyle, yani eski hudutlarıyla muhafaza eylemekti. Çoğunluğu İslâm ve mühim bir kısmı Türk olan bir devletin baki kalmasında ve kuvvetinin artmasında bütün Müslümanlar ve Türkler için fayda olmakla beraber, bu siyaset yolu, onları doğrudan doğruya ilgilendirmiyordu; bu cihetle Osmanlı hududu dışındaki Müslümanlar ve Türkler bununla o kadar meşgul olamazlardı; mesele mahallî ve dâhilî bir mesele idi.

Osmanlı Milleti meydana getirmek siyaseti, ciddi olarak İkinci Mahmut zamanında doğdu¹. Bu padişahın “Ben uyuşumdaki dinlerin (birbirinden) farkını, ancak cami, havra ve kiliselerine girdikleri zaman görmek isterim...” dediği meşhurdu. Milâdi on dokuzuncu yüzyıl başları ve ortalarında bu siyasetin Osmanlı memleketlerinde itibar kazanması, uygulanabilir sanılması tabî idi. O zamanlar Avrupa'da milliyet fikirleri, Büyük Fransa İhtilâli'yle soy ve ırka (mensup) olmaktan çok, vicdan isteğine dayanan Fransız kaidelerini, milliyetin esası kabul ediyordu. Sultan Mahmut ve takipçileri, iyice anlayamadıkları bu kaideye güvenerek, devletin ırk ve dini farklı olan uyuşunu, serbestlik ve eşitlik ile, emniyet ve karşılıklı anlaşma ile karıştırıp ve birleştirip tek bir millet haline sokmanın mümkün olacağına inanıyorlardı. Avrupa'da milliyetin teşekkülü tarihinde görülen bazı misaller de güvenlerini arttırdı. Hakikaten Fransız milliyeti, Cermen, Selt, Lâtin, Grek ve daha bazı nesillerin bir-

1 Birinci Selim'e kadar bu siyasetin bazı Osmanlı padişahları tarafından tabîi bir tarzda takip olunduğu iddia edilebilirse de, bu takip Avrupa taklidiyle olmayıp, belki muhit icabından ve İslâm'ın henüz kökleşmemiş olmasından ileri gelmekte idi; binaenaleyh bahsimizden hariçtir.

ÜÇ TARZ-I SİYASET

II. Orijinal Metin

Üç Tarz-ı Siyâset

Memâlik-i Osmâniyye’de, Garb’dan istifâza ile iktisâb-ı kuvvet¹ ve terakkî arzuları² uyanalı³, belli başlı üç meslek-i siyâsî tasavvur ve ta’kîb (ebaucher) edildi⁴ sanıyorum: Birincisi⁵ Hükûmet-i Osmâniyye’ye tâbi’ milel-i muhtelifeyi temsil ve tevhîd ile bir Millet-i Osmâniyye vücûda getirmek; ikincisi⁶ hakk-ı Hilâfet’in devlet-i Osmâniyye hükümdârında olmasından istifâde ederek, bütün İslâmları hükûmet-i mezkûre idaresinde siyaseten birleştirmek (Frenklerin (Panislamisme) dedikleri); üçüncüsü⁷ ırk üzerine müstenid bir Türk milliyet-i siyâsiyyesi teşkîl etmek.

Bu mesleklerden iki evvelkisinin bir zamanlar Devlet-i Osmâniyye siyâset-i umûmiyyesine te’sîr-i mühimmi oldu; sonraki ise ancak bazı muharrirlerin yazılarında görüldü.

- 1 -

Millet-i Osmâniyye vücûda getirmek arzusu pek âlî bir gâye-i hayâlîye, pek yüksek bir ümîde doğru teâlî etmiyordu: Maksad-ı aslı Osmanlı memleketindeki Müslim ve gayr-i Müslim ahâliye

- 1 iktisâb-ı kuvvet: (*Türk gzt.*): kuvvet kazanmak
- 2 terakkî arzuları: terakki etmek arzuları
- 3 uyanalı: uyanalı beri
- 4 tasavvur ve ta’kîb (ebaucher) edildi: taslaklandı
- 5 birincisi: 1.
- 6 ikincisi: 2.
- 7 üçüncüsü: 3.

aynı hukuk [4] ve vezâif-i siyâsiyye bahş ve tahmîl eylemek, böylece aralarında müsâvât-ı kâmile husûle getirmek, efkâr ve edyânca serbestî-i tâm vermek, işbu müsâvât ve serbestîden istifâde ederek, mezkûr ahâliyi aralarındaki din ve neseb ihtilâfâtına rağmen yekdîğerine mezc ve temsîl ile Amerika Hükûmât-ı Müttehdîsi'ndeki Amerikan milleti gibi vatan-ı müşterekle birleşmiş bir milliyet-i cedîde, Osmanlı milleti meydana çıkarmak ve bütün bu müşkil amelîyyâtın netîcesi olarak da, Devlet-i "Aliyye-i Osmâniyye" yi şekl-i zâhirî-i aslîsiyle yani eski hudûdlarıyla muhâfaza eylemekti. Ekseriyyeti İslâm ve bir kısım-ı mühimmi Türk olan bir devletin bekâ ve tezâyüd-i kuvvetinde, bi'l-cümle Müslümanlar ve Türkler için fâide olmakla beraber, bu meslek-i siyâsî onlara doğrudan doğruya taalluk etmiyordu; bu cihetle hu-dûd-ı Osmâniyye hari-cindeki Müslümanlar ve Türkler bununla o kadar meşgul olamazlardı, mesele bir mes'ele-i mahalliyye ve dâhiliyye idi.

Millet-i Osmâniyye ihdâsı siyaseti, ciddî olarak, Mahmud-ı Sâni zamanında doğdu^{*8}. Bu pâdişahın: "Ben tebaamdaki edyân farkını, ancak câmi, havra ve kiliselerine girdikleri zaman görmek isterim ..." dediği meşhurdur. On dokuzuncu asr-ı milâdî ibtidâ ve vasatlarında bu siyasetin memâlik-i Osmâniyye'de i'tibâr kazanması, [5] kabil-i tatbîk zannolunması tabîi idi: O zamanlar Avrupa'da milliyet efkârı Fransa İhtilâl-i Kebîri'yle, nesebî ve ırkî olmaktan ziyâde, taleb-i vicdânîye müstenid Fransız kaidelerini esâs-ı milliyet¹⁰ kabul ediyordu. Sultan Mahmud ve muakkibleri, iyice tefehhüm edemedikleri bu kaideye iğtirâren, ırk ve dini muhtelif¹¹ tebaa-i devleti, serbestî ve müsâvât ile, emniyyet ve

* Selîm-i Evvel'e kadar bu mesleğin bazı Osmanlı pâdişahları tarafından bir tarz-ı tabîide ta'kib olunduğu iddia edilebilirse de, bu ta'kib Avrupa taklîdiyle olmayıp, belki vasat icâbından ve İslâm'ın henüz iyice⁹ kökleşmemiş olmasından neş'et eylemekte idi; binâen aleyh bahsimizden hariçtir.

8 (Dipnottaki farklılığı, 9 numarayla gösterdik):

9 iyice kökleşmemiş; kökleşmemiş

10 esâs-ı milliyet: esas

11 ırk ve dini muhtelif: muhtelifü'l-ırk ve'd-din

Kaynaklar

- Akçura, Yusuf, *Türkçülüğün Tarihi*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1999.
- Akçuraoğlu, Yusuf, "Osmanlı Saltanatı Müessesâtı Tarihine Dair Bir Tecrübe - 1", *Bilgi Mecmuası*, c. 1, nr. 1, Teşrinisani 1329;
- Akçuraoğlu, Yusuf, "Osmanlı Saltanatı Müessesâtı Tarihine Dair Bir Tecrübe - 2", *Bilgi Mecmuası*, c.1, nr.2, Kanunievvel 1329.
- Akçuraoğlu, Yusuf, *Türk Yılı 1928*, İstanbul 1928.
- Akçuraoğlu, Yusuf, *Eski Şurâ-yı Ümmet'te Çıkan Makalelerimden*, Tanin Matbaası, İstanbul 1329.
- Akçuraoğlu, Yusuf, *Yeni Türk Devletinin Öncüleri - 1928 Yılı Yazıları*, (Hazırlayan): Nejat, Sefercioğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.
- Akçuraoğlu, Yusuf, *Siyaset ve İktisat*, Hilmi Kütüphanesi, İstanbul 1924.
- Akçuraoğlu Yusuf, *Tarih-i Siyasî Notları Şark Meselesine Dair*, Erkân-ı Harbiye Matbaası, İstanbul 1336.
- Akşin, Sina, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1987.
- Alkan, AhmetTuran, "Üç Tarz-ı Siyaset'ten Tek Tarz-ı Siyaset'e", *Türkiye Günlüğü*, nr. 31, Ankara, Kasım, Aralık 1994.
- Aktaş, Şerif, "Milli Edebiyat Kavramı ve Türk Edebiyatı", *Doğuş Edebiyat*, Yıl: 3, nr. 29-30, Ağustos - Eylül 1982.
- Akünel, Dündar, "Hüseyinzâde Ali Bey", *Çınaraltı*, c. 2, nr. 28, 14 Şubat 1942.
- Anday, MelihCevdet, "Benim Oğlum Bina Okur ...", *Cumhuriyet*, 30.10.1987.
- Arai, Masami, *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*, Çev. Tansel Demirel, İletişim Yayınları, İstanbul 1992.

- Aydın, Suavi, *Modernleşme ve Milliyetçilik*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1993.
- Aynî, Mehmet Ali, *Milliyetçilik*, İstanbul 1943.
- Banarlı, Nihad Sami, “Üç Şiir, Üç Vatan”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Yıl: 2, nr. 3, İstanbul Temmuz 1973.
- Bayat, Ali Haydar, *Hüseyinzâde Ali Bey*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1998.
- Bayraktutan, Yusuf, *Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik ve Türk Ocakları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996.
- Berkes, Niyazi, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1973.
- Berkes, Niyazi, “Unutulan Adam: Yusuf Akçura”, *Felsefe ve Toplum Yazıları*, Adam Yayınları, İstanbul 1985.
- Beyatlı, Yahya, Kemal, *Siyasî ve Edebî Portreler*, 2. Baskı, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1976.
- Çotuksöken, Yusuf, “Pantürkizmin Babası Yusuf Akçura”, *Güneş gzt.*, 11 Mayıs 1987.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 11. Baskı, Aydın Kitabevi, Ankara 1993.
- Ebüziyya Tefvik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, (Hazırlayan): Şemsettin Kutlu, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1973.
- Ender, Muzaffer, *Millî Edebiyat ve Sonrası*, İstanbul 1967.
- Engelhardt, Ed., *Türkiye ve Tanzimat*, Çev. Ali Reşad, İstanbul 1328.
- Enginün, İnci (Hazırlayan), *Abdülhak Hamid’in Hatıraları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1995.
- Ercilasun, Ahmet B., “Türk Birliği”, *Yeni Orkun*, nr. 3, Mayıs 1988.
- Ercilasun, Bilge, “Edebiyatta Millîlik ve Milliyetçilik”, *Türk Kültürü*, nr. 300, Nisan 1988; *Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler 2*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.
- Ercilasun, Bilge, “Hüseyinzâde Ali’nin Türkiye’deki Faaliyetleri”, *Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler 2*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.
- Ergun, Saadetin Nüzhet, *Edebiyat ve Edebiyat Tarihi Özü*, İnkılâp Kütüphanesi, İstanbul 1935.
- Erişirgil, Mehmet Emin, *Bir Fikir Adamının Romanı Ziya Gökalp*; 2. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984.
- Ertuğrul, *Lisan ve Edebiyatımız*, İstanbul 1917.
- Gâzî Ahmet Muhtar Paşa, *Takvîmü’s-Sinîn*, Hazırlayanlar: Yücel Dağlı, Hamit Pehlivanlı, Ankara 1993.
- Georgeon, François, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri*, Çev. Alev, Er, 2. Baskı, TarihVakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.
- Güngör, Erol, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, İstanbul 1975.

- Güngör, Erol, *İslâmın Bugünkü Meseleleri*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 1981.
- Heyd, Uriel, *Ziya Gökalp Türk Milliyetçiliğinin Temelleri*, Çev. Cemil Meriç, Sebil Yayınları, İstanbul 1980.
- Huyugüzel, Faruk, *Necip Türkçü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.
- İleri, Celâl Nuri, *Türk İnkılâbı*, İstanbul 1926.
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, c. v, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Beşinci Baskı, Ankara 1988.
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, c. 8, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara 1988.
- Karal, Enver Ziya, *Üç Tarz-ı Siyaset (Sadeleştirilmiş metin)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1976.
- Karpat, Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi*, Afa Yayınları, İstanbul 1996.
- Koşay, Hamdi Zübeyr, “Yusuf Akçura” *Belleten*, XLI/162, Ankara Temmuz 1977.
- Köprülü, Fuad, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 1981.
- Köprülü, Fuad, “Millî Edebiyat Cereyanının ilk Mübeşşirleri” *Edebiyat Araştırmaları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1986.
- Köprülü, Orhan F., *Köprülünün Edebî ve Fikrî Makalelerinden Seçmeler*, MEB Devlet Kitapları, İstanbul 1972.
- Kuran, Ercüment, “Türk Milliyetçiliğinin Gelişmesi ve Yusuf Akçura”, *Türk Kültürü*, c. 4, nr. 42, Nisan 1966.
- Kuran, Ercüment, *XIX. Yüzyılda Milliyetçiliğın Türk Aydınları Üzerindeki Tesirleri*, Ankara 1994.
- Kushner, David, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, Çev. Zeki Doğan, Fener Yayınları, İstanbul 1988.
- Levend, Ağâh Sırrı, “Türkçülük ve Millî Edebiyat”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1962.
- Levend, Ağâh Sırrı, *Şemsettin Sami*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1969.
- Levis, Bernard, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Çev. Metin Kıratlı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1970.
- Mc. Carthy, Justin, *Ölüm ve Sürgün*, Çev. Bilge Umar, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1998.
- Mardin, Şerif, *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri*, İletişim Yayınları, İstanbul 1983.
- Mardin, Şerif, *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1991.
- Mohammad Sadiq, “Türkçülük Cereyanları, Türk Milliyetçiliğinin Eşiğinde 1908-1918” *Türk Kültürü Araştırmaları, III-VI*, Ankara 1966-1968.
- Muallim Naci, *Lûgat-ı Naci*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1978

- Okay, Orhan, “Millî Edebiyata Dair”, *Sanat ve Edebiyat Yazuları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1990.
- Ölümün Ellinci Yılında Yusuf Akçura Sempozyumu Tebliğleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1987.
- Özkırmılı, Umut, *Milliyetçilik Kuramları*, Sarmal Yayınları, İstanbul 1999.
- Öztürk, Nimetullah Halil, *Türkleşmek, Laikleşmek, Çağdaşlaşmak*, İstanbul 1954.
- Parlatır, İsmail, “Genç Kalemler Hareketi İçinde Ömer Seyfettin”, *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.
- Rado, Şevket (Yayımlayan), *Hayat Büyük Türk Sözlüğü*, Hayat Yayınları, İstanbul (tarihsiz).
- Redhouse, S. James, *Yeni Türkçe - İngilizce Sözlük*, Redhouse Yayınevi, İstanbul 1968.
- Safa, Peyami, *Türk İnkılâbına Bakışlar*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1938.
- Said Halim Paşa, *İslâmlaşmak*, Sebülürreşad Kütüphanesi Neşriyatı, Darülhilâfe 1337.
- Sarınay, Yusuf, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihî Gelişimi ve Türk Ocakları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1994.
- Sarınay Yusuf, “Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Gelişmesi”, *Erol Güngör İçin*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988.
- Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1978.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 4., Baskı, Çağlayan Yayınları, İstanbul 1976.
- Tekin Alp, *Türkleştirme*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1928.
- Temir, Ahmet, *Yusuf Akçura*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- Thomas, David, “Yusuf Akçura and Intellectual Origins of Üç Tarz-ı Siyaset”, *Journal of Turkish Studies*, II, 1979.
- Togay, Muharrem Feyzi, *Yusuf Akçura'nın Hayatı*, Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul 1944.
- Toku, Neşet, “Üç Tarz-ı Siyaset'in Gölgesinde Toplumsal Değişim”, *Bilgi ve Hikmet Dergisi*, nr. 9, İstanbul, Kış 1995.
- Topalova, Aljira, “Azerbaycan'da Tutuşan, Türkiye'de Közlenen Ateş Ali Bey Hüseyinzâde”, *Bilge*, nr. 21, Ankara, Yaz 1999.
- Toprak, Zafer, “Unutulan Adam: Yusuf Akçura”, *Cumhuriyet gzt.*, 30 Nisan 1987.
- Tökin, Fürüzan Hüserv, *Osmanlı Türklerinde Fikir Hareketleri*, Buket Basımevi, Ankara 1951.

- Tunaya, Tark Zafer, *Türkiye'nin Siyasî Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İstanbul 1960.
- Tural, Sadık, *Edebiyat Bilimine Katkılar*, Ecdad Yayınları, Ankara 1993.
- Tural, Sadık, “II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı”, *Türk Dünyası El Kitabı*, c.3, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 3. Baskı, Ankara 1998.
- Turhan, Mümtaz, *Kültür Değişmeleri*, MEB Yayınları, İstanbul 1969.
- Türkoğlu, İsmail, *Rusya Türkleri Arasındaki Yenileşme Hareketinin Öncülerinden Rızaeddin Fahreddin*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2000.
- Türküne, Mümtaz'er, “Tanzimat'ta Millet Fikrinin Doğuşu”, *Türkiye Günlüğü*, nr. 8, Kasım 1989.
- Türküne, Mümtaz'er, *Siyasî İdeoloji Olarak İslâmcılığın Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul 1991.
- Uyanık, Mevlüt, “Günümüz Türkiye'sinde Din-Devlet İlişkisi ve Üç Tarz-ı Siyaset”, *Bilgi ve Hikmet*, nr. 11, İstanbul, Yaz 1995.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İkinci Baskı, Ülken Yayınları, İstanbul 1979.
- Yavuz, M. Hakan, “Nationalism and İslam: Yusuf Akçura and Üç Tarz-ı Siyaset”, *Journal of Islamic Studies*, IV/2, 1993.
- Yetiş, Kâzım, “Millî Edebiyat Anlayışı”, *İlmî Araştırmalar*, nr. 8, İstanbul 1999.
- Yüce, Nuri, “Akçura, Yusuf” maddesi, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 2, İstanbul 1989.
- Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Hazırlayan: Mehmet Kaplan, MEB Yayınları, İstanbul 1970.
- Ziya Gökalp, *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak*, Hazırlayan: İbrahim Kutluk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1976.
- Ziya Gökalp, *Şiirler ve Halk Masalları*, Hazırlayan: Fevziye Abdullah Tansel, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1977.

Dizin

- A**
Afrika 75, 85, 90, 110, 121, 126,
130, 154, 166, 178, 183, 188, 213
Ahmet Ferit 67, 93, 94, 95, 96, 97
Ali Kemal 9, 65, 67, 88, 89, 90, 91,
92, 93, 94, 96, 98, 100, 223
Âli Paşa 89, 144, 202
Ali Şîr Nevaî 153
Almanya 42, 74, 90, 91, 125, 131,
182, 189
Amerika 67, 89, 91, 106, 128, 134,
162, 186, 187, 193
Arnavutluk 142
Asya 79, 80, 81, 85, 90, 92, 109,
111, 118, 119, 121, 124, 126, 130,
131, 165, 167, 176, 178, 181, 183,
188, 190
Avrupa 12, 16, 20, 21, 26, 35, 36,
38, 40, 43, 44, 46, 51, 53, 60, 61,
63, 66, 68, 71, 72, 74, 76, 80, 81,
82, 85, 89, 90, 91, 106, 108, 109,
110, 119, 120, 124, 126, 128, 130,
131, 132, 133, 135, 162, 163, 164,
165, 166, 176, 177, 181, 183, 186,
188, 189, 191, 194, 220
Ayasofya 119, 175
- B**
Azerbaycan 81, 112, 153, 168, 212
Bâkî 184, 206
Baykal 98, 211
Belçika 99, 153, 212
Bosna 40, 47, 94, 142, 143, 201,
202
Bulgaristan 142, 143, 201, 202
- C-Ç**
Cahun, Leon 54, 55, 56, 79, 111,
131, 167, 190
Cengiz 54, 57, 80, 97, 98, 100,
101, 102, 111, 151, 156, 167, 211,
215
Cezmi 20, 76, 101, 156, 215
Çin 54, 55, 56, 75, 98, 99, 110,
151, 153, 166, 210
- D**
Derjavin 155, 214
- E**
Emile 27, 28, 61, 130, 188
Emîr Nevrûz 215
Engelhardt 145, 204
Evliya Çelebî 126, 184

- F**
Fârâbî 126, 184
Fâtih Sultan Mehmed 108, 126, 164, 183
Fazâil-i Ahlâkiyye 188
Felemenk 153, 212
Fransa 21, 27, 35, 37, 68, 71, 74, 79, 89, 90, 99, 106, 107, 120, 129, 130, 134, 144, 145, 153, 162, 163, 177, 186, 187, 188, 193, 203, 212
Fuad Paşa 163, 186
- G**
Galatât-ı Tercüme 130, 188
Girid 201, 202
- H**
Haccac 101, 157, 216
Hamidiye - Hicaz Demir Yolu 75, 110, 166
Hanbalık 125, 183
Harâbât 130, 188
Hasan Tahsin 80, 111, 167
Hicaz 75, 93, 110, 139, 140, 166, 198
Hind 55, 118, 175
- İ-İ**
Irak 71, 76, 118, 174, 175
İbn-i Kemâl 126, 183
İbn-i Sînâ 126, 184
İdil 112, 168
İkdam 80, 111
İngiltere 43, 90, 118, 125, 130, 134, 175, 182, 188, 193
İran 81, 153, 168, 212
İslâv 163, 189
İstanbul 9, 12, 13, 14, 15, 23, 26, 28, 29, 31, 34, 39, 44, 51, 52, 53, 60, 61, 62, 63, 66, 67, 71, 75, 78, 80, 81, 95, 97, 101, 111, 118, 145, 154, 167, 174, 204, 213
- İsviçre 69, 107, 163
İtalya 27, 90
İzmir 143, 202
- J**
Japonya 82, 124, 181
- K**
Kafkasya 112, 143, 151, 168, 202, 210
Karadağ 120, 126, 177, 183
Karakurum 98, 152, 211
Kazan 13, 65
Kırım 92, 131, 190
- L**
La Turkue et le Tanzimat 145, 204
Lehçe-i (Osmanîni) 80
Liard 113, 169
- M**
Mekke 58, 90, 123, 131, 180, 189
Mekteb-i Sultânî/Galatasaray Lisesi 13, 95, 107, 163
Mescid-i Kamame 175
Méthode des sciences morales 169
Mısır 7, 9, 59, 93, 133, 134, 136, 139, 150, 192, 193, 194, 198, 209
Midhat Paşa 30, 69, 72, 74, 95, 109, 128, 163, 165, 186
Mirza Fethali Ahundof 153, 212
Molière 153, 212
Muallim Feyzi 153, 212
- N**
Namık Kemal 7, 8, 34, 78, 101, 156, 215
Napoléon III 107, 120, 128, 129, 144, 145, 163, 186, 187, 203
Necip Asım 79, 80, 92, 111, 131, 168
Nefî 183
Nevâî 126, 184, 212

- O**
Oranburg 98, 151, 210
- P**
Paris 9, 12, 14, 16, 21, 27, 28, 29, 39, 51, 52, 60, 61, 62, 63, 65, 73, 77, 87, 120, 177, 219, 221
- R**
Reşid Paşa 13, 15
Rousseau 108, 130, 164, 188
Rusya 13, 15, 36, 37, 42, 43, 62, 65, 71, 81, 84, 90, 91, 92, 101, 111, 118, 119, 120, 125, 126, 130, 131, 140, 143, 144, 148, 168, 174, 175, 177, 182, 183, 184, 188, 189, 199, 202, 203, 207
- S-Ş**
Said Bey 188
Selim I 126, 183
Sokullu Mehmed 108, 164
Sultan Abdülaziz 69, 74, 107, 109
Sultan Abdülhamit II 20, 26, 28, 32, 42, 62, 63, 75, 76, 79, 89, 94, 109, 120, 139, 141, 219, 220
Sultan Abdülmecid 149
Sultan Bayezid 102, 216
Sultan Mahmud II 162, 186
Sultan Süleyman 139, 198
Suriye 79, 93, 129, 139, 187, 198
Şam 90, 131, 189
Şemseddin Sami 80, 92, 111
- T**
Taftazânî 184
Tanzimat 7, 11, 12, 43, 69, 71, 73, 76, 78, 79, 80, 89, 93, 94, 95, 96, 97, 110, 111, 141, 142, 145, 149, 204, 219, 220
Timur 97, 100, 101, 102, 126, 157, 183, 216
Türkçe Şiirler 111, 167
Türk (gzt.) 9, 65, 66, 85, 88, 92, 93, 97, 100, 102, 125, 126, 127, 133, 137, 138, 155, 157, 158, 161, 184, 213, 214, 216, 217, 222, 229, 230
Türk Tarihi 79, 111, 167
- U**
Uluğ Bey 126, 184
- V**
Vambery 100, 154, 213
Vefik Paşa 80, 92, 111, 131, 167, 190
Veled Çelebî 80, 111, 167
- Y**
Yayık 112, 168
Yemen 93, 139, 198
Yıldırım Bayezid 108, 164
Yıldız Sarayı 75, 109
Yurdakul, Mehmet Emin 80, 111
Yusuf Akçura 8, 9, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 33, 34, 35, 38, 39, 42, 43, 44, 46, 48, 49, 51, 52, 54, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 67, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 79, 83, 84, 85, 86, 87, 91, 92, 96, 97, 220, 222, 223, 228
- Z**
Ziya Paşa 7, 78, 90, 130, 188
Züye Köyü 126, 184

Osmanlı Devleti, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren çökmeye başlayınca sorumluluk duygusuna sahip aydınlar, önce çökmeyi durdurmanın, sonra da yeniden güçlü bir devlet durumuna gelebilmenin yollarını aramaya başladılar. Bu arayışların sonunda Osmanlıcılık, İslâmcılık ve Türkçülük akımları ortaya çıktı. Son yıllarda ülkemizde ve çevremizde meydana gelen olaylar, bu akımları yeniden gündeme getirmiştir.

Elinizdeki eserde bu akımların köklerini bulacaksınız.

* * *

"Orenburg'da yayımlanan *Şura*'da makaleyi değerlendiren bir gazeteci, daha o dönemde *Üç Tarz-ı Siyaset*'in, seksen cilt değerinde bir yapıt olduğunu söylüyordu!"

F. Georgeon

* * *

"1905'e doğru Mısır'da bir Türk gazetesi çıktı (...). Bunda ilk defa olarak Üç Siyaset diye Ali Kemal, Yusuf Akçura ve Ferid Bey arasında bir fikir münakaşası oldu (...).

Türkiye'de milliyet nazariyesinin ilk sadası bu münakaşadan çıkmıştı."

Yahya Kemâl

ÜÇ TARZ-I SİYASET

ve Düşünce
Akımları

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
Tel. - Faks: +90 212 526 98 06
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

ISBN 978-625-6769-36-6

9 786256 769366